

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН СИСТЕМИ
«БАНК – СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»****С.В. Шубіна, О.Ю. Мірошник**Харьковский институт банковского дела Университета банковского дела
Национального банка Украины, miroshnik-alexey@mail.ru

Функціонування будь-якої системи спрямоване на підвищення ефективності її діяльності та забезпечення сталого розвитку. Для банків, рівно як і для підприємств, низький рівень ефективності функціонування свідчить про обмежені можливості розвитку, низькі номенклатурні позиції, підвищену чутливість до ринкових ризиків, неефективне управління економічним потенціалом. Крім того, актуальним питанням сьогодення постає не стільки поодинокі ефективна діяльність суб'єктів ринку, а саме забезпечення надійності кредитних відносин системи «банк - суб'єкти підприємницької діяльності», досягнення та збереження якої виступає гарантом сталого розвитку економіки в цілому.

Гармонійність функціонування такої системи, звісно повинна забезпечуватись рядом науково-обґрунтованих критеріїв, принципів та методичних підходів, які на сьогодні не мають поки що чітко окреслених визначень та умов взаємодії. Важливість та необхідність удосконалення теоретико-методичних і прикладних аспектів щодо забезпечення системи кредитних відносин зумовили актуальність дослідження даної проблеми.

В економічній літературі нами не виявлено чіткого визначення поняття «надійність». Так, більшість тлумачень даного визначення відображає стійкість економічного, фінансового суб'єкта до політичних потрясінь і помилок, прорахунків партнерів і ототожнюється з поняттями «стабільність», «стійкість», «кредитоспроможність» та «платоспроможність».

Як зазначає В. Живалов, термін «стійкість» частіше використовується в значенні «стабільність, рівновага» [1]. Г. Фетисов відмічає, що стійкість банку, з економічної точки зору слід розглядати в значенні його стійкої рівноваги, або стабільності. В словнику С.І. Ожегова термін «стабільний» тлумачиться як міцний, стійкий, постійний, а «стійкий» не схильний до коливань, міцний [2].

О.В. Крухмаль наголошує, що стабільність і стійкість як характеристики якості банківської системи досить близькі поняття, але на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність акцентує увагу на здатності до постійного відтворення. Стійкими як банк, так і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Стабільність - це постійна якісна характеристика, стійкість - це те, що здобувається, змінюється у процесі функціонування [3].

В той же час І.В. Ларіонова чітко розмежовує поняття «стійкості» та «стабільності». Так, «стабільність» - це багатогранне поняття, що характеризує якісний стан системи в динаміці; стійка рівновага - одна з складових стабільності, а стійкість більш вузьке поняття стосовно попередніх [4]. Леонтьєв В. зазначає: «стійкою визнається така система, в якій сукупність зміни окремих економічних параметрів в кінцевому підсумку призводить всю систему до стану рівноваги» [5]. Не можна не погодитись із думкою О.І. Барановського, який визначає стабільність банківської системи, як «здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу» [6]. В той же час «надійність банківської системи базується насамперед на інституті довіри вкладників, інвесторів, кредиторів, позичальників, банківських службовців, а відтак є радше суб'єктивною характеристикою банківського сектора національної економіки, то стійкість банківської системи - об'єктивне віддзеркалення статус-кво в ній з урахуванням стану збалансованості всіх її структурних елементів, що свідчить про здатність виконання нею свого функціонального призначення» [6]. Отже, надійність в економіці здебільшого базується на суб'єктивних оцінках, але в той же час суб'єктивна оцінка складається під впливом об'єктивних показників. Так, поняття надійності банку буде різною з різних точок зору:

1. З позиції партнерів та клієнтів банку надійний банк буде той, який виконує перед ними свої зобов'язання.

2. З позиції власників та акціонерів надійність банку буде полягати в стабільному отриманні прибутку.

В кредитних відносинах надійність кредитної установи (банку) має вагоме значення, оскільки у випадку погіршення даного показника, як правило, відбувається перегляд діючих угод зі зміною умов кредитування, що в кінцевому результаті має негативний вплив як на окремих суб'єктів кредитування, так і економіку в цілому. Проте надійність кредитної установи в значній мірі залежить

від надійності його клієнтів (в даному контексті позичальників), а отже ідентифікація надійних чи ненадійних клієнтів має одне з першочергових значень в діяльності кредитної установи (банку).

Н.Ю. Ситникова ототожнює поняття надійності позичальника та кредитоспроможності [7]. В той же час поняття «кредитоспроможності» розглядається науковцями по-різному:

- як наявність у підприємств передумов для отримання кредиту;
- як фінансовий стан підприємства, який дає змогу отримати кредит і своєчасно його повернути;
- як система умов, що визначають спроможність підприємства залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі у передбачені терміни;
- як спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності.

Крім зазначених існує підхід, який ототожнює поняття «кредитоспроможність» та «платоспроможність» [8]. В той же час поняття «кредитоспроможність» та поняття «платоспроможність» мають ряд відмінностей одне від одного, а саме:

1. Різні суб'єкти дослідження
2. Платоспроможність характеризує здатність і можливість погасити всі види заборгованості, а кредитоспроможність - лише кредитної.
3. В ході своєї діяльності підприємство може розраховуватися за своїми зобов'язаннями різними видами активів, розрахунок з банком відбувається лише грошовими коштами.
4. Платоспроможність фіксує спроможність підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями на певну дату, кредитоспроможність – на строк кредиту.

Таким чином, на сьогодні існують значні розбіжності між розумінням поняття «кредитоспроможність», тому однозначно стверджувати про тотожність понять надійність та кредитоспроможність не можна. Крім того, авторам так і не вдалось знайти чіткого визначення надійності кредитних відносин, яке в повній мірі розкривало б сутність даного поняття. Тому спробуємо навести власне визначення. Так, при визначенні надійності потрібно враховувати ті властивості, які притаманні даному поняттю та які знайшли своє відображення в нормативних джерелах ДСТУ [9].

Таблиця 1 – Порівняння властивостей надійності технічних систем та економічних суб'єктів

Технічні системи	Економічні суб'єкти
Безвідмовність властивість об'єкта виконувати потрібні функції в певних умовах протягом заданого інтервалу часу чи наробітку [9].	Безвідмовність характеризує властивість суб'єкта зберігати ефективність своєї діяльності протягом всього періоду функціонування.
Довговічність властивість об'єкта виконувати потрібні функції до переходу у граничний стан при встановленій системі технічного обслуговування та ремонту [9].	Стабільність характеризує властивість суб'єкта зберігати задані показники до граничного стану при граничних інтервалах часу.
Ремонтпридатність властивість об'єкта бути пристосованим до підтримання відновлення стану, в якому він здатний виконувати потрібні функції за допомогою технічного обслуговування та ремонту [9].	Відновленість характеризує здатність попереджати і виявляти невідповідності і усувати причини їх виникнення без погіршення функціонування суб'єкта .
Збережуваність властивість об'єкта зберігати в заданих межах значення параметрів, що характеризують здатність об'єкта виконувати потрібні функції, під час і після зберігання та (чи) транспортування [9].	Стійкість властивість зберігати працездатний стан системи кредитних відносин при зміні зовнішніх і внутрішніх факторів.

Зазначений аналіз дозволяє сформулювати власне визначення надійності позичальника, яке б систематизувало наведені вище. Надійність позичальника – комплексна властивість позичальника зберігати необхідні параметри протягом певного періоду, з моменту підготовки рішення про на-

дання кредиту і до моменту його повернення, які спрямовані на досягнення основних засад кредитування та умов, встановлених договором про кредитування.

Використовуючи поняття «надійність банку» та «надійність позичальника» можна синтезувати поняття надійності системи кредитних відносин «банк – суб'єкт підприємницької діяльності». Проте, класичне визначення надійності не може в повній мірі описати та дати адекватну та вичерпну оцінку цілісності кредитних відносин, оскільки причини порушення функціонування виникають не внаслідок фізичних відмов, а через управлінські прорахунки під впливом економічних та інформаційних чинників тощо. Так, внаслідок інтегрування двох елементів з'являється ряд додаткових з'єднуючих ланцюгів, таких як комунікативні, інформаційні, правові тощо, надійність яких також впливає на дану систему. Розширення системи за рахунок додаткових елементів та факторів вимагає застосування більш ширшого терміну «надійності» – гарантоспроможності (dependability).

Поняття гарантоспроможності в значній мірі використовується для характеристики надійності інформаційно-управлінських систем і з'явилося як результат певної інтеграції таких понять, як надійність, функціональна безпека, обслуговуваність і так далі. Гарантоспроможність – це комплексна властивість системи надавати необхідні послуги, яким можна виправдано довіряти [10].

Аналіз сучасних наукових та нормативних джерел показує відмінність понять «гарантоспроможність» та «надійність». Ці відмінності знаходять своє вираження в наборі тих властивостей, які входять до складу даних понять (таблиця 2), де Н - складова надійності, НВ - другорядна властивість надійності, НС- суміжна з надійністю властивість, Г-складова гарантоспроможності, ГС - суміжна з гарантоспроможністю властивість

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика властивостей «надійності» та «гарантоспроможності»

Складові властивості	Стандарти					Ін. джерела		
	ДСТУ	IAEA	ITU	ECSS	ISO/IEC	[15]	[16]	[17]
Безвідмовність (reliability)	Н	Г	Г	Г	Г	Г	Г	Г
Ремонтопридатність (pairability)	Н							
Обслугованість (maintainability)		Г	Г	Г	Г	Г	Г	
Готовність (availability)	НВ	Г	Г	Г	Г	Г	Г	Г
Довговічність (durability)	Н							
Збереженість (preservability)	Н							
Живучість (survivability)	НС					ГС	ГС	
Функціональна безпека (safety)		Г		ГС	ГС	Г	Г	Г
Цілісність (integrity)		ГС		ГС		Г	Г	
Конфіденційність (confidentiability)		ГС		ГС		Г	ГС	Г
Достовірність (high confidence)							ГС	

Безвідмовність (reliability) – властивість кредитних відносин функціонувати безперервно та стабільно. Готовність (availability) – властивість доступності ресурсів для функціонування кредитних відносин. Живучість (survivability) – властивість мінімізувати зниження у припустимих межах обсяг і якість кредитних відносин. Функціональна безпека (safety) – властивість виключати або мінімізувати шкідливі впливи зовнішніх факторів або систем. Цілісність (integrity) – властивість попереджувати та виключати несподівані зміни у відносинах. Конфіденційність (confidentiability) – властивість зберігати комерційну інформацію як щодо кредитних відносин та їх суб'єктів. Достовірність (high confidence) – властивість вірно оцінювати необхідні фінансові та суб'єктивні параметри позичальника та визначати ступінь попиту на кредитні ресурси. Обслугованість (maintainability) – властивість попереджати і виявляти невідповідності і усувати причини їх виникнення без погіршення функціонування кредитних відносин.

Таким чином, для характеристики ступеня надійності кредитних відносин доцільно вживати більш розширене поняття «гарантоспроможність», яке враховує весь спектр властивостей, прита-

манних кредитним відносинам, і яке дозволить сфокусувати увагу не тільки на вимогах, які висуваються до позичальника, а й навпаки від позичальника до банку.

Література:

1. Живалов В.Н. Финансовая система России: эффективность и устойчивость коммерческих банков. – М.: Экономика, 1999. – 263 с.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: ИТИ Технологии; Издание 4-е, доп, 2006 г. – 944 с.
3. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільної діяльності банку // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. С. 45-46.
4. Ларионова И.В. Стабильность банковской системы в условиях переходной экономики : Дис. д-ра экон. наук : 08.00.10 : Москва, 2001. – 419 с.
5. Леонтьев В. Экономические эссе. – М.: Издательство полит. литературы, 1990. – 280 с.
- Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : Монографія. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2009. – 754 с.
6. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / под редак. А.А. Лобанова и А.А. Чугунова. – М. Альпина Паблишер, 2003. – 786 с.
7. Севрук В.Т. Анализ кредитоспособности СП / В.Т. Севрук // Деньги и кредит. – 1990. – №3. – С.43.
8. ДСТУ 2860-94. Надійність техніки. Основні терміни та визначення. – К.: Держстандарт України, 1994. – 19 с.
9. Бахмач Е.С., Герасименко А.Д., Головир В.А., Сиора А.А., Скляр В.В., Токарев В.И., Харченко В.С. Отказобезопасные информационно-управляющие системы на программируемой логике / Под ред. Харченко В.С., Скляра В.В. - Национальный аэрокосмический университет «ХАИ», Научно-производственное предприятие «Радий», 2008. – 380 с.
10. IAEA NS-G-1.3. Instrumentation and control systems important to safety nuclear power plants. Safety guide. – Vienna. – 2002. IAEA Safety Guide. Software for Computer Based Systems Important to Safety in Nuclear Power Plant. No. NS-G-1.1, Vienna, 2000.
11. ITU- T. Terms and Definitions Related to QoS and Network Performance Including Dependability. Recommendations E800. – Geneva, 1994. – 65 p.
12. ECSS-Q-SQ-3. Guidelines for software dependability and safety techniques. ECSS Secretariat ESA-ESTEC. Requirements & Standards Division. – Noordwijk : The Netherlands. – 1996.
13. ISO/IEC 9126-1:1999. Information technology. Software product quality. Part 1: Quality model.
- Avizienis A., Laprie J.-C., Randell B., Landwehr C. Basic Concepts and Taxonomy of Dependable and Secure Computing II IEEE Trans. On Dependable and Secure Computing. – 2004. – Vol. 1. – №1. – P. 11-33.
14. Харченко В.С. Гарантоспособность и гарантоспособные системы: элементы методологии // Радіоелектронні і комп'ютерні системи. – 2006. – Вип. 5(17). – С. 7-19.
15. Соммервил И. Инженерия программного обеспечения. – СПб.: Вільямс, 2002. – 624 с.